

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Rzeszowie

LRZ.410.023.05.2017
P/17/097

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Rzeszowie
ul. Kraszewskiego 8, 35-016 Rzeszów
T +48 17 780 23 00, F +48 17 780 23 06
lrz@nik.gov.pl

I. Dane identyfikacyjne kontroli

<i>Numer i tytuł kontroli</i>	P/17/097 – Opieka nad cmentarzami wojennymi w Polsce południowo-wschodniej ¹ .
<i>Jednostka przeprowadzająca kontrolę</i>	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Rzeszowie
<i>Kontroler</i>	Marek Wójtowicz, główny specjalista k.p., upoważnienie do kontroli nr LRZ/32/2018 z dnia 29 stycznia 2018 r. (dowód: akta kontroli str. 1-2)
<i>Jednostka kontrolowana</i>	Urząd Gminy w Przemyślu, ul. Borelowskiego 1, 37-700 Przemyśl, zwany dalej Urzędem.
<i>Kierownik jednostki kontrolowanej</i>	Andrzej Huk, Wójt Gminy Przemyśl od 4 grudnia 2014 r. Poprzednio funkcję Wójta pełnił Witold Kowalski od 22 listopada 2010 r. (dowód: akta kontroli str. 3-5)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie mimo stwierdzonych nieprawidłowości² działalność Gminy Przemyśl (Gminy) w zakresie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi.

Uzasadnienie oceny ogólnej

Gmina sprawowała bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się na jej terenie, w ramach którego prowadzono ewidencję tych obiektów oraz dokonywano cyklicznych przeglądów stanu ich zachowania. Na podstawie przeglądów ustalano potrzeby w zakresie ich utrzymania, które następnie zgłaszano Wojewodzie Podkarpackiemu (Wojewodzie). Podejmowano również działania na rzecz odbudowy, utrzymania i zabezpieczenia grobów i cmentarzy wojennych. Pozyskane na ten cel środki z dotacji budżetowej wykorzystano zgodnie z przeznaczeniem. Wydatki na zadania związane z odbudową, utrzymaniem i zabezpieczeniem grobów i cmentarzy wojennych zostały poniesione z zachowaniem zasady efektywności oraz z zachowaniem przepisów wewnętrznych, przyjętych w tym zakresie w Urzędzie. W miarę posiadanych możliwości, potencjał kulturowy i turystyczny obiektów grobownictwa wojennego wykorzystywano do promocji Gminy, a poprzez współpracę z innymi podmiotami zachęcano potencjalnych turystów do ich zwiedzania.

Pomimo podejmowanych przez Urząd działań mających na celu pozyskanie środków na utrzymanie i wykonanie remontów grobów i cmentarzy wojennych stan części z nich był niezadawalający. Właściwym byłoby zatem zintensyfikowanie przez Urząd działań w tym zakresie. Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę, że po wykonanych remontach obiekty grobownictwa wojennego mogą być w szerszym zakresie wykorzystywane w promocji potencjału kulturowego i turystycznego Gminy.

¹ Kontrolą objęto lata 2014-2016. Badaniami kontrolnymi objęte były również działania i zdarzenia zaistniałe wcześniej lub później, jeżeli miały bezpośredni wpływ na zagadnienia objęte kontrolą albo wówczas wystąpiły ich skutki.

² Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli nieprawidłowością było nieuzyskanie, wymaganych art. 5 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych³ zezwoleń Wojewody na realizację prac remontowych na grobach i cmentarzach wojennych wykonanych w 2014 r. i w 2016 r. Zadania dotyczące opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi nie zostały ujęte w Regulaminie organizacyjnym Urzędu. Nie realizowano również wszystkich zadań wynikających z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁴, gdyż nie prowadzono gminnej ewidencji zabytków oraz nie sporządzono gminnego programu ochrony zabytków.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi.

Opis stanu
faktycznego

1.

Na terenie Gminy znajdowało się 9 grobów i 3 cmentarze wojenne. Groby wojenne zlokalizowane były na cmentarzach komunalnych w Krównikach, Ostrowie i Pikulicach. Cmentarze wojenne znajdowały się w miejscowościach Bełwin, Malhowice i Grochowce. Na terenie Gminy nie było przypadków występowania innych obiektów spełniających przesłanki ustawowe zawarte w definicji „grobu wojennego” w rozumieniu *ustawy o grobach i cmentarzach wojennych*, które nie zostały ujęte w ewidencji prowadzonej przez Urząd. Jednakże, znajdować się mogą – zwłaszcza przy fortach dawnej Twierdzy Przemyśl – kolejne, nierozpoznane miejsca pochówków.

W latach 2014-2016 liczba grobów i cmentarzy wojennych nie zmieniała się. Dla każdego z obiektów Urząd prowadził odrębną dokumentację w formie kart zawierających dane charakterystyczne obiektu oraz załączoną do nich dokumentację fotograficzną. Zgromadzona przez Urząd dokumentacja zawierała informacje na temat stanu zachowania poszczególnych obiektów oraz konieczności przeprowadzenia prac konserwacyjnych lub remontowych.

Groby i cmentarze wojenne zlokalizowane na terenie Gminy nie były wpisane do rejestru zabytków i nie kwalifikowały się do objęcia taką ochroną.

(dowód: akta kontroli, str. 6-47, 52-53, 138-157, 456-459)

2.

Urząd nie prowadził gminnej ewidencji zabytków, o której mowa w art. 22 ust. 4 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Z informacji przekazanych do Urzędu przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zwany dalej Konserwatorem Zabytków) wynika, że na terenie Gminy zlokalizowanych było 25 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy wykazano 52 obiekty zabytkowe.

W latach 2014-2016 Gmina nie współpracowała z Konserwatorem Zabytków w zakresie ustalenia zabytkowych grobów i cmentarzy wojennych, znajdujących się na jej terenie.

(dowód: akta kontroli, str. 49-57, 138-139, 213)

³ Dz. U. z 2017 r., poz. 681 ze zm.

⁴ Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.

3.

Gmina uwzględniła ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Przemysł (zwane dalej Studium) i strategii rozwoju gminy, zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Strategia Rozwoju Gminy Przemysł (zwana dalej Strategią) została uchwalona przez Radę Gminy w dniu 27 stycznia 2016 r.⁵ na lata 2016-2022. Na lata wcześniejsze dokument taki nie został uchwalony. W części Strategii obejmującej charakterystykę Gminy w dziale przedstawiającym walory historyczno-kulturowe zawarto opis zabytków zlokalizowanych na jej terenie, w tym zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Wskazano również m. in., że cenniejsze obiekty zabytkowe na terenie Gminy objęte są ochroną i wymagają zabiegów i działań charakterystycznych dla zespołów zabytkowych wsi oraz chronionego krajobrazu naturalnego. Jednym z zadań Gminy jest zabezpieczenie środków budżetowych i pozabudżetowych na remonty tych obiektów w celu przywrócenia im właściwych funkcji użytkowych i historycznych.

(dowód: akta kontroli, str. 159-169)

W wyjaśnieniu Wójt podał m. in., że *Gmina Przemysł nie posiadała Strategii Rozwoju na okres przed 2016 r. Dokumentem strategicznym na okres poprzedzający wprowadzenie Strategii był Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Przemysł na lata 2004-2013, który stanowił kompleksowy dokument określający społeczno-gospodarczy program operacyjny Gminy na lata 2004-2006 oraz wskazujący najpilniejsze zadania na okres programowania w Unii Europejskiej, tj. lata 2007-2013. Oprócz tego programu zostały opracowane plany odnowy miejscowości Krówniki, Wapowce, Hermanowice, Kuńkowce, Nehrybka, Ostrów i Pikulice. Obowiązująca Strategia Rozwoju Gminy uwzględnia ochronę zabytków. Nie ujęto w niej jednak działań odnoszących się wprost do ich ochrony. Powodem był brak w Gminie programu ochrony zabytków. Po wprowadzeniu takiego programu zostanie on uwzględniony w Strategii.*

(dowód: akta kontroli, str. 170-172)

Studium uchwalone zostało przez Radę Gminy w dniu 27 grudnia 2002 r., a następnie zmieniane uchwałami z dnia 20 lipca 2011 r.⁶ i 19 stycznia 2017 r.⁷ Ostatnia zmiana wynikała z oceny aktualności studium i planów miejscowych, dokonanej zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁸.

W Studium określono m. in. politykę związaną z dziedzictwem kulturowym w sferze planowania przestrzennego. Ustalono cztery strefy ochrony konserwatorskiej: A – B – E – K, dla których wprowadzono określone nakazy i zakazy. Strefy te należy uwzględniać na każdym etapie zagospodarowania przestrzennego terenów obejmujących obiekty zabytkowe oraz terenów z nimi sąsiadujących. Strefa A to ścisła ochrona konserwatorska, w obrębie której wszelkie zmiany zabudowy wymagają zatwierdzenia przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. W obrębie tej strefy wskazano 52 obiekty zabytkowe w 15 miejscowościach, w tym zabytki wpisane do rejestru zabytków. Wśród obiektów zabytkowych nie było grobów i cmentarzy wojennych. Strefa B to ochrona zachowanych elementów dotycząca wszystkich obiektów strefy A oraz ujętych w wykazie zabytków budynków i budowli występujących w terenach osiedleńczych wraz z ich otoczeniem, a także cmentarzy. Strefa E to ochrona ekspozycji obiektów zabytkowych dotycząca obiektów objętych

⁵ Uchwała Rady Gminy w Przemysłu nr XX/90/2016 z dnia 27 stycznia 2016 r.

⁶ Uchwała nr X/56/2011

⁷ Uchwała nr XXXIV/177/2017

⁸ Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zm.

strefą A. Stanowią ją przede wszystkim otwarte wglądy na obiekty zabytkowe z dróg, gdzie wskazano urządzenie parkingów lub miejsc bezpiecznego zatrzymania pojazdów. Strefa K to ochrona krajobrazu, która obejmuje obiekty zabytkowe, do których stosuje się strefy A i E oraz wszystkie cmentarze w obszarze Gminy. Ochrona w tej strefie polega na zachowaniu występujących w otoczeniu obiektów zabytkowych wartościowych elementów krajobrazu i drzewostanu. W załączniku graficznym Studium oznaczono m. in. obiekty zabytkowe, cmentarze, w tym cmentarze wojenne w miejscowościach Bełwin, Malhowice i Grochowce.

(dowód: akta kontroli, str. 189-213)

W Gminie obowiązywało 10 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp). Żaden z mpzp nie obejmował i nie odnosił się grobów i cmentarzy wojennych.

Wydane przez Wójta w latach 2014-2016 decyzje o lokalizacji inwestycji celu publicznego i decyzja o warunkach zabudowy również nie odnosiły się do grobów i cmentarzy wojennych.

(dowód: akta kontroli, str. 213)

4., 5.

Gmina nie opracowała gminnego programu opieki nad zabytkami, o którym mowa w art. 87 ust. 1 ustawy o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

(dowód: akta kontroli, str. 53, 213)

6.

Zgodnie z art. 2 ustawy o *grobach i cmentarzach wojennych*, groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą.

Przepis art. 7 ust. 1 tej ustawy stanowi, że bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zreszonom i organizacjom społecznym.

Gmina sprawowała bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych zlokalizowanych na jej terenie. Zadania te przypisano w zakresie czynności pracownikowi Urzędu zatrudnionemu w Referacie Organizacyjnym na stanowisku podinspektora ds. społecznych. Do zadań tego pracownika należało również m. in. prowadzenie nadzoru na działalnością gminnych instytucji kultury i stowarzyszeń, opieka nad pomnikami i miejscami pamięci, prowadzenie ewidencji działalności gospodarczej, wydawanie i cofanie zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych i pobór opłat z tego tytułu, organizacja i prowadzenie rejestracji przedpoborowych i poborowych, orzekanie o konieczności sprawowania bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny, uznaniem za jedyne go żywiciela rodziny oraz organizacja i prowadzenie konsultacji społecznych.

Zadania dotyczące opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi nie zostały przypisane Referatowi Organizacyjnemu w regulaminie organizacyjnym Urzędu⁹.

(dowód: akta kontroli, str. 214-245)

Jak wyjaśnił Wójt Gmina *sprawuje bezpośredni nadzór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych poprzez wykonywanie czynności porządkowych (koszenie traw i sprzątanie) przez pracowników Urzędu. W pracach tych pomagają również lokalna społeczność, sołtysi i uczniowie szkół. Czynności te nie były oddzielnie dokumentowane. Gmina nie powołała opiekuna cmentarzy wojennych, ponieważ ich ilość i powierzchnia jest zbyt mała. Zadania te realizuje pracownik Referatu*

⁹ W latach 2014-2016 w Urzędzie obowiązywały regulaminy organizacyjne nadane przez Wójta zarządzeniem nr 14/2007 z dnia 31 maja 2007 r. i zarządzeniem nr 71/2015 z dnia 30 czerwca 2015 r.

Organizacyjnego Urzędu oraz pracowników Referatu Inwestycji i Gospodarki w zakresie dotyczącym cmentarzy komunalnych. Obecnie jest opracowywana zmiana regulaminu organizacyjnego, w którym zostaną wprowadzone odpowiednie zapisy dotyczące nadzoru nad grobami i cmentarzami wojennymi.

(dowód: akta kontroli, str. 53-54)

Urząd dokonywał przeglądów stanu technicznego grobów i cmentarzy wojennych, na podstawie których ustalano potrzeby w zakresie utrzymania tych obiektów. Wyniki tych przeglądów wraz z potrzebami remontowymi i konserwacyjnymi corocznie były zgłaszane do Wojewody.

(dowód: akta kontroli, str. 176-187, 275-276, 342-358, 384-390, 420-429)

7.

W Gminie nie występowały istotne problemy w zakresie odbudowy utrzymania i zabezpieczenia grobów i cmentarzy wojennych. Potrzeby w tym zakresie ustalono na podstawie wyników własnych działań Urzędu, informacji przekazywanych przez mieszkańców oraz wyników kontroli Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego (PUW) przeprowadzonej w 2013 r. Zakres prac wykonywanych na grobach i cmentarzach wojennych oraz sposób ich realizacji uzgadniany był z Wojewodą. Szczegółowe analizy dotyczące potrzeb związanych z odbudową, utrzymaniem i zabezpieczeniem tych obiektów prowadzono w grudniu każdego roku przy planowaniu środków finansowych i zadań rzeczowych w tym zakresie, które zgłaszano do Wojewody. Najpilniejszymi potrzebami ustalonymi przez Urząd był remont cmentarza w Grochowcach oraz wykonanie nowych nagrobków na trzech mogiłach żołnierzy WP poległych w 1939 r. i mogile żołnierza armii radzieckiej z 1941 r. zlokalizowanych na cmentarzu komunalnym w Pikulicach.

(dowód: akta kontroli, str. 54, 176-187, 275-276, 342-358, 384-390, 420-429)

8.

W 2014 r. na grobach i cmentarzach wojennych prowadzono następujące prace:

- wykonano nowy nagrobek na mogile czterech żołnierzy WP zamordowanych przez UPA na cmentarzu komunalnym w Pikulicach,
- wykonano prace remontowe na cmentarzu wojennym w Malhowicach – teren cmentarza wyznaczono geodezyjnie i ogrodzono płotem z bali drewnianych, zamontowano nowy drewniany krzyż, na którym umieszczono tablicę informacyjną;
- wykonano prace remontowe na cmentarzu wojennym w Bełwinie – zdemontowano pozostałości starego ogrodzenia, wykonano nowe ogrodzenie z bali drewnianych, zamontowano nowy krzyż drewniany i tablice informacyjne;

W 2015 r. przeprowadzono ekshumację i pochówek na cmentarzu z I wojny światowej w miejscowości Bełwin szczątków żołnierzy poległych w czasie I światowej w okolicach tej miejscowości.

W 2016 r. wykonano nowe nagrobki na mogile zbiorowej żołnierzy WP poległych w walkach z UPA w 1946 r. i na mogile zbiorowej ofiar UPA z 1945 r. na cmentarzu komunalnym w Pikulicach.

Ponadto, co roku na grobach i cmentarzach wojennych wykonywano prace porządkowe, w tym koszenie traw.

Na zrealizowane w 2014 i w 2016 r. prace na grobach i cmentarzach wojennych Urząd nie uzyskał zezwoleń Wojewody, o których mowa w art. 5 *ustawy o grobach i cmentarzach wojennych*. Zakres zrealizowanych prac Urząd uzgadniał z PUW. Decyzją z dnia 30 października 2015 r. Wojewoda wyraził zgodę na przeprowadzenie ekshumacji.

(dowód: akta kontroli, str. 82-83, 268-270, 280-281, 343-344, 385-386)

W związku z tym, że groby i cmentarze wojenne znajdujące się na terenie Gminy nie

były wpisane do rejestru zabytków Urząd nie miał obowiązku występowania do Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń konserwatorskich i pozwoleń na wykonanie prac na tych obiektach.

Pomimo braku takiego obowiązku w 2013 r., przed przystąpieniem do remontu cmentarzy wojennych, Urząd wystąpił do Konserwatora Zabytków z prośbą o wytyczne konserwatorskie w sprawie cmentarzy w Bełwinie, Malhovicach i Grochowcach (w obrębie fortu VI Iwanowa Góra-Helicha). Z obiektów tych cmentarz w Grochowcach zlokalizowany jest w obrębie fortu, który wpisany jest do rejestru zabytków. W odpowiedzi Konserwator Zabytków w odniesieniu do poszczególnych cmentarzy wydał następujące zalecenia:

- Cmentarz w Bełwinie – teren można ogrodzić niskim, drewnianym ogrodzeniem, dopuszcza się również pozostawienie istniejącego ogrodzenia z drewnianych żerdzi, gdyż cmentarz nigdy nie miał ogrodzenia, a tę funkcję pełniły wały ziemne, które przy wykonywaniu ogrodzenia należy zachować. Wskazane jest usytuowanie na cmentarzu centralnego krzyża. Konieczne jest umieszczenie tablicy informacyjnej przy cmentarzu oraz tablicy kierunkowej.
- Cmentarz w Malhovicach - teren można ogrodzić niskim, drewnianym ogrodzeniem, wskazana jest zmiana istniejącego metalowego krzyża wraz z likwidacją barierki usytuowanej na miejscu wcześniejszego drewnianego krzyża.
- Cmentarz w Grochowcach (w obrębie fortu VI Iwanowa Góra-Helicha) – z uwagi na fakt, że miejsce cmentarza zostało ustalone na podstawie informacji mieszkańców i ukształtowania terenu wskazane byłoby przed przystąpieniem do prac wykonać badania sondażowe. Zaleca się oczyszczenie terenu z roślinności, z zachowaniem ukształtowania, tj. wału ogrodzeniowego oraz podłużnej zbiorowej mogiły. Ponieważ cmentarz jest elementem fortu, a formą jego ogrodzenia jest wał ziemny nie należy go dodatkowo grodzić. Teren należy obsiać trawą, oznaczyć prostym krzyżem z tablicą informacyjną z proponowanym napisem „Cmentarz Wojenny z I wojny światowej żołnierzy armii austro-węgierskiej, poległych w latach 1914-1915”.

Przy remoncie cmentarzy w Bełwinie i Malhovicach Urząd w większości uwzględnił zalecenia Konserwatora Zabytków. Cmentarz w Grochowcach nie był remontowany. Urząd występował do Wojewody o przyznanie dotacji na jego remont.

W styczniu 2014 r. wystąpiono również do Konserwatora Zabytków o wytyczne konserwatorskie w sprawie starego drzewostanu porastającego cmentarz wojenny w Bełwinie. W odpowiedzi Konserwator Zabytków zalecił wytypowanie do usunięcia wszystkich drzew w złym stanie zachowania i stwarzających zagrożenie wyłamania lub wykrotu oraz tych, które nie roją szansy na przeżycie. Uzupełnienie zadrzewienia poprzez nasadzenie drzew tego samego gatunku oraz wykonanie pielęgnacji koron drzew pozostawionych. Zalecenia zostały wykonane.

(dowód: akta kontroli, str. 58-69, 271-430)

9.

Na 2014 r. Urząd zgłosił do Wojewody potrzeby w zakresie remontów grobów i cmentarzy wojennych w kwocie ogółem 110.405 zł. Na podstawie zawartego z Wojewodą porozumienia¹⁰ Gminie przyznano dotację w kwocie 50.000 zł na realizację zadań związanych z remontem cmentarzy z I wojny światowej oraz mogił wojennych na cmentarzu komunalnym w Pikulicach.

Na 2015 r. Urząd zgłosił do Wojewody potrzeby w zakresie remontów grobów i cmentarzy wojennych w kwocie ogółem 59.786 zł. Na podstawie zawartego

¹⁰ Porozumienie nr S-VI.0031.16.2014 Wojewody Podkarpackiego z dnia 19 marca 2014 r. w sprawie powierzenia zadań, przyznania dotacji i ustalenia wzajemnych obowiązków w zakresie bieżącego utrzymania, remontów oraz sprawowania opieki nad cmentarzami i mogiłami wojennymi (Dz. Urz. Woj. Podka. z 2014 r., poz. 1575).

z Wojewodą porozumienia¹¹ Gminie przyznano dotację w kwocie 5.000 zł na ekshumację i pochówek szczątków żołnierzy z I wojny światowej w okolicach Bełwina.

Na 2016 r. Urząd zgłosił do Wojewody potrzeby w zakresie remontów grobów i cmentarzy wojennych w kwocie ogółem 65.111 zł. Na podstawie zawartego z Wojewodą porozumienia¹² Gminie przyznano dotację w kwocie 25.000 zł na realizację zadań związanych z remontem mogił wojennych na cmentarzu komunalnym w Pikulicach i Krównikach oraz cmentarza z I wojny światowej w Grochowcach.

O środki na odbudowę, utrzymanie i zabezpieczenie grobów i cmentarzy wojennych z innych źródeł Urząd nie występował.

(dowód: akta kontroli, str. 257-265, 268-270, 280-281, 343-344, 385-386)

10.

Plan wydatków na realizację zadań związanych z odbudową, utrzymaniem i zabezpieczeniem grobów i cmentarzy wojennych w 2014 r. wyniósł 52.730 zł. Wydatki wyniosły 49.510 zł (94,4% planu), w tym ze środków dotacji Wojewody 46.780 zł (94,5%) i ze środków własnych 2.730 zł (5,5%). Wydatki te stanowiły 0,18% ogółu wydatków budżetu Gminy.

Plan wydatków na realizację zadań związanych z grobami i cmentarzami wojennymi w 2015 r. wyniósł 7.776 zł. Wydatki wyniosły 6.052,40 zł (77,8% planu), w tym ze środków dotacji Wojewody 3.276,40 zł (54%) i ze środków własnych 2.776 zł (46%). Wydatki te stanowiły 0,02% ogółu wydatków budżetu Gminy.

Plan wydatków na realizację zadań związanych z grobami i cmentarzami wojennymi w 2016 r. wyniósł 28.960 zł. Wydatki wyniosły 27.883,5 zł (96,2% planu), w tym ze środków dotacji Wojewody 23.923,50 zł (85,8%) i ze środków własnych 3.960 zł (14,2%). Wydatki te stanowiły 0,08% ogółu wydatków budżetu Gminy.

(dowód: akta kontroli, str. 246-264)

W wyjaśnieniu Wójt podał m. in., że: potrzeby w zakresie utrzymania i remontów grobów i cmentarzy wojennych nie zostały zaspokojone z powodu nieudzielenia przez Wojewodę dotacji w wysokości zabezpieczającej wykonanie wszystkich robót. Gmina co roku występowała o takie środki. Powodem niewykorzystania w całości dotacji przyznanej na remonty cmentarzy i mogił wojennych było uzyskanie w wyniku przeprowadzonych postępowań wyboru wykonawców prac niższych niż planowano kosztów.

(dowód: akta kontroli, str. 170-172)

Środki z dotacji zostały wykorzystane zgodnie z przeznaczeniem określonym w zawartych z Wojewodą porozumieniach. Ze środków z dotacji budżetu państwa w 2014 r. wykonano nowy nagrobek na mogiłach czterech żołnierzy WP zamordowanych przez UPA na cmentarzu komunalnym w Pikulicach oraz wykonano prace remontowe na cmentarzach wojennych w Malhowicach i w Bełwinie. W 2015 r. przeprowadzono ekshumację i pochówek szczątków pięciu żołnierzy poległych w czasie I wojny, a w 2016 r. wykonano nowe nagrobki na grobach wojennych na cmentarzu w Pikulicach. Ze względu na kwotę środków przyznanej dotacji nie wykonywano, wymienionych w porozumieniu, prac remontowych mogił na cmentarzu komunalnym w Krównikach i cmentarza z I wojny światowej w Grochowcach.

¹¹ Porozumienie nr S-VI.0031.29.2015 Wojewody Podkarpackiego z dnia 30 października 2015 r. w sprawie powierzenia zadań, przyznania dotacji i ustalenia wzajemnych obowiązków w zakresie bieżącego utrzymania, remontów oraz sprawowania opieki nad cmentarzami i mogiłami wojennymi (Dz. Urz. Woj. Podka. z 2015 r., poz. 3146).

¹² Porozumienie nr S-VI.0031.18.2016 Wojewody Podkarpackiego z dnia 22 kwietnia 2016 r. w sprawie powierzenia zadań, przyznania dotacji i ustalenia wzajemnych obowiązków w zakresie bieżącego utrzymania, remontów oraz sprawowania opieki nad cmentarzami i mogiłami wojennymi (Dz. Urz. Woj. Podka. z 2016 r., poz. 1479).

Wydatki na zadania związane z odbudową, utrzymaniem i zabezpieczeniem grobów i cmentarzy wojennych zostały poniesione przez Urząd zgodnie z art. 44 oraz art. 254 pkt 3 i 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o *finansach publicznych*¹³, tj. z zachowaniem zasady efektywności ponoszonego wydatku, oraz z zachowaniem przepisów wewnętrznych (regulaminu) przyjętych w tym zakresie w Gminie oraz zasady równego traktowania wykonawców, jawności i przejrzystości. Wartość zamówień nie przekraczała kwoty, o której mowa w art. 4 pkt 8 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. *Prawo zamówień publicznych*¹⁴. W związku z tym udzielono ich zgodnie z zasadami określonymi w obowiązujących w Gminie w latach 2014-2016 regulaminach udzielania zamówień publicznych¹⁵.

Środki z dotacji budżetu państwa zostały ujęte w sposób prawidłowy w budżecie Gminy w planie dochodów i wydatków dział 710 – *Działalność usługowa*, rozdział 71035 – *Cmentarze*. Zgodnie z zawartymi z Wojewodą porozumieniami (§ 4 pkt 5) wyodrębnioną ewidencję tych środków prowadzono w 2015 i 2016 r. Wydatki środków z dotacji w 2014 r. księgowane były razem z innymi wydatkami dotyczącymi cmentarzy, w tym cmentarzy komunalnych.

Wykonane w ramach otrzymanych dotacji prace zostały odebrane od wykonawców i rozliczone. Odbioru robót dokonano komisyjnie, potwierdzając zgodność ich wykonania z zawartymi umowami i projektem. Z czynności tych sporządzono protokoły. Zlecone prace odebrano bez zastrzeżeń. Na wykonane prace wykonawcy udzielili 36 miesięcznych gwarancji.

Zgodnie z zawartymi porozumieniami Urząd przekazał do PUW rozliczenia całkowitych kosztów zadań, kwartalne informacje o przebiegu realizacji zadań oraz rozliczenia końcowe wykorzystania udzielonej dotacji wraz z wymaganymi załącznikami (kopie umów, protokoły odbioru robót, faktury, rachunki, dokumentacja fotograficzna wykonanych prac).

(dowód: akta kontroli, str. 268-419)

11.

W Urzędzie nie były prowadzone kontrole dotyczące wykorzystania środków dotacji przeznaczonej na odbudowę, utrzymanie i zabezpieczenie grobów i cmentarzy wojennych. Ostatnią kontrolę obejmującą swoim zakresem ustalenie stanu zachowania i utrzymania obiektów grobownictwa wojennego zlokalizowanych na terenie Gminy przeprowadził Wojewoda w lipcu 2013 r.

(dowód: akta kontroli, str. 430-440)

12.

W wyniku oględzin grobów i cmentarzy wojennych przeprowadzonych w dniach 21 i 22 lutego 2018 r., przy udziale Specjalisty w dziedzinie cmentarnictwa stwierdzono, że cmentarze w Bełwinie i Malhowicach były ogrodzone płotem z bali drewnianych. Ogrodzenia zabezpieczały przed możliwością wejścia zwierząt leśnych lub gospodarskich na ich teren. Na cmentarzach umieszczono drewniane krzyże z tablicami informacyjnymi, a na cmentarzu w Bełwinie dodatkowo cokół wykonany z kamienia oraz krzyż na mogile z pochówku ekshumowanych żołnierzy rosyjskich, na którym umieszczone były tablice informacyjne. Stan tablic i napisów był dobry, a ich treść była aktualna i zgodna z dokumentacją znajdującą się w posiadaniu Urzędu. Na ogrodzeniach i krzyżach zamontowanych w ramach prac remontowych przeprowadzonych w 2014 r. widoczne było naturalne zużycie drewna, wskazujące na potrzebę konserwacji. Teren cmentarza w Malhowicach porośnięty był krzakami i odrostami z pni wierzby. Cmentarz w Grochowcach, zlokalizowany na forcie VI

¹³ Dz. U. z 2017 r., poz. 2077

¹⁴ Dz. U. z 2017 r., poz. 1579, ze zm.

¹⁵ Regulamin udzielania zamówień publicznych, których wartość nie przekracza kwoty określonej w art. 4 pkt 8 Pzp przyjęty zarządzeniem Wójta Gminy Przemysł nr 12/2009 z dnia 12 marca 2009 r. i nr 128/2015 z dnia 30 grudnia 2015 r.

Iwanowa Góra-Helicha dawnej Twierdzy Przemyśl nie był widoczny. Nie stwierdzono obiektów świadczących o jego lokalizacji. Stan zachowania 5 nagrobków wykonanych na grobach wojennych (w tym 3 objętych pracami remontowymi wykonanymi w 2014 i 2016 r.) zlokalizowanych na cmentarzach komunalnych w Pikulicach, Krównikach i Ostrowie był dobry. Umieszczone na nich tablice i napisy były widoczne i estetyczne, a ich treść była aktualna i zgodna z dokumentacją znajdującą się w posiadaniu Urzędu. Pozostałe 4 groby wojenne znajdujące się na cmentarzu komunalnym w Pikulicach były w złym stanie. Grób żołnierza armii radzieckiej z 1941 r. stanowiła mogiła ziemna bez żadnych znaków. Na 3 mogiłach indywidualnych żołnierzy WP poległych w 1939 r. umieszczone były nagrobki wykonane z obramowań betonowych z poduszkami i krzyżem na jednej z nich, bez widocznych napisów. Obramowania były popękane i porośnięte mchem. Przy drogach prowadzących do cmentarzy wojennych nie było informacji o obiektach. Przy cmentarzach komunalnych nie było informacji o zlokalizowaniu na ich terenie grobów wojennych.

Groby i cmentarze wojenne były uporządkowane. Widoczne były na nich upamiętnienia (kwiaty, znicze). Na grobach i cmentarzach wojennych nie było umieszczonych urządzeń technicznych i tablic reklamowych. Nie było tablic, pomników i innych form upamiętnienia, których treść lub forma wskazują, że mogły być dokonywane indywidualnie, bez zgody właściwych organów. Nie stwierdzono na nich również napisów/rysunków, w tym o charakterze ubliżającym osobom pochowanym.

(dowód: akta kontroli, str. 441-448)

Urząd zgłaszał Wojewodzie potrzebę wykonania konserwacji ogrodzeń i krzyży na cmentarzach w Bełwinie, w Malhowicach, wycinki krzewów porastających cmentarz w Malhowicach, wykonania nowych nagrobków na grobach wojennych na cmentarzu komunalnym w Pikulicach oraz remontu cmentarza w Grochowcach. Na realizację tych prac występowano również o niezbędne środki na lata 2017-2018. Wnioskowane środki nie zostały przyznane.

(dowód: akta kontroli, str. 176-187, 275-276, 342-358, 384-390, 420-429)

W wyjaśnieniu Wójt podał m. in., że: *stan utrzymania grobów i cmentarzy wojennych znany jest Gminie i informacje te przekazywane są Wojewodzie. Dotyczy to m. in. cmentarzy wojennych w Malhowicach i Bełwinie, gdzie stwierdzono podczas lustracji w 2017 r. potrzebę konserwacji ogrodzeń i krzyży. Na terenie fortu VI Iwanowa Góra-Helicha w Grochowcach zostanie odnowiony cmentarz z I wojny światowej oraz na cmentarzu komunalnym w Pikulicach wykonane zostaną nowe nagrobki na 4 mogiłach wojennych (mogiła żołnierza radzieckiego z 1941 r. i mogiły żołnierzy WP poległych w 1939 r.) po uzyskaniu dotacji od Wojewody, o którą starano się rokrocznie od 2014 r. Brak tabliczek informacyjnych, w tym kierunkowych o grobach i cmentarzach wojennych wynika z braku zaleceń po kontroli Wojewody z 2013 r.*

(dowód: akta kontroli, str. 456-459)

13.

Groby i cmentarze wojenne nie były wpisane do rejestru zabytków, w związku z czym Urząd nie informował i nie był zobowiązany do informowania Konserwatora Zabytków o ich stanie.

(dowód: akta kontroli, str. 53, 138-139)

14.

Z wyjaśnień Wójta i ze zgromadzonej w Urzędzie dokumentacji wynika, że w latach 2014-2016 nie miały miejsca akty wandalizmu na grobach i cmentarzach wojennych.

(dowód: akta kontroli, str. 54-55, 356-357, 422)

15.

W latach 2014-2016 wystąpił jeden przypadek uszkodzenia cmentarza wojennego. W 2014 r. wskutek wiatru i opadów deszczu, spadające drzewo uszkodziło ogrodzenie cmentarza w Bełwinie. Zgodnie z przepisami art. 7 ust. 2 *ustawy o grobach i cmentarzach wojennych* o stwierdzonych uszkodzeniach Urząd zawiadomił Wojewodę i wystąpił o podjęcie decyzji w tej sprawie. W odpowiedzi Wojewoda wyraził zgodę na usunięcie z terenu cmentarza wszystkich drzew uschłych, chorych i stwarzających zagrożenie. Drzewa zostały usunięte przez pracowników Lasów Państwowych przed remontem cmentarza wykonanym w 2014 r.

(dowód: akta kontroli, str. 450-455)

16.

Na terenie Gminy nie przenoszono pomników na cmentarze wojenne.

(dowód: akta kontroli, str. 55, 442-444)

17.

W Gminie nie było przypadków utraty statusu grobu wojennego w związku z pochowaniem członków rodziny. W celu zapobieżenia utraty statusu grobu wojennego w regulaminie cmentarza komunalnych wprowadzono zapisy (w § 5 ust. 3 i 4) chroniące groby o wartości historycznej oraz zakazujące użycia ich do ponownego pochówku.

(dowód: akta kontroli, str. 55, 84-94)

18.

Gmina nie posiadała informacji dotyczących dokonywania na jej terenie indywidualnych upamiętnień bez zgody i wiedzy właściwych organów administracji rządowej i samorządowej. Przypadków takich nie stwierdzono również w trakcie oględzin grobów i cmentarzy wojennych przeprowadzonych w dniach 21 i 22 lutego 2018 r.

(dowód: akta kontroli, str. 55, 84-94)

19.

W Urzędzie nie było dokumentacji potwierdzającej upowszechnianie wśród mieszkańców wiedzy na temat zasad postępowania w przypadku odnalezienia dowodów mogących świadczyć o istnieniu grobu wojennego. W tym zakresie Urząd wskazał na skierowaną do sołtysów w miesiącu lutym 2014 r. prośbę o sprawdzenie, czy na terenie ich sołectw są groby uczestników walk w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. Prośbę tą wystosowano po piśmie PUW skierowanym do samorządów w związku ze zbliżającą się 95 rocznicą zakończenia wojny polsko-bolszewickiej, w którym wystąpiono o przekazanie informacji o liczbie i stanie zachowania grobów uczestników tych walk.

W wyjaśnieniu Wójt podał, że: *informacje w sprawie postępowań po odnalezieniu szczątków i pochówków oraz cmentarzy wojennych zostały przekazane ustnie sołtysom. W ocenie Urzędu mieszkańcy posiadają niezbędną wiedzę w tym zakresie, o czym świadczą zgłoszone przypadki znalezisk szczątków w Hermanowicach i Bełwinie, które zostały ekshumowane.*

(dowód: akta kontroli, str. 55, 95-97)

20.

Na terenie Gminy wystąpiły dwa przypadki, odnalezienia dowodów świadczących o istnieniu grobu wojennego, na terenie należącym do osób prywatnych niezainteresowanych stworzeniem cmentarza wojennego oraz na terenie kompleksu leśnego. Pierwszy przypadek dotyczył zgłoszonego w lutym 2014 r. przez mieszkańców Hermanowic grobu żołnierza radzieckiego pochowanego w 1941 r. na

prywatnej działce oraz wystąpienia właściciela tej działki o jego ekshumację. O fakcie tym Urząd zawiadomił¹⁶ Wojewodę, który podjął decyzję o ekshumacji szczątków żołnierza radzieckiego przez Gminę Baligród i pochowanie ich na cmentarzu wojennym w Baligrodzie. Drugi przypadek dotyczył zgłoszonego Wojewodzie przez osobę prywatną odnalezienia w lesie w okolicach miejscowości Belwin szczątków żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej. Szczątki te, zgodnie z decyzją Wojewody zostały ekshumowane przez Gminę i pochowane na cmentarzu wojennym w Belwinie w listopadzie 2015 r.

(dowód: akta kontroli, str. 55, 70-83)

21.

Do Urzędu nie wpływały skargi i wnioski dotyczące grobów i cmentarzy wojennych.

(dowód: akta kontroli, str. 430)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Urząd nie prowadził gminnej ewidencji zabytków, o której mowa w art. 22 ust. 4 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

(dowód: akta kontroli, str. 213)

Zgodnie z art. 22 ust. 4 *ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami* wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust. 5 cyt. ustawy): zabytki nieruchome wpisane do rejestru; inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Sposób prowadzenia rejestru zabytków oraz gminnych ewidencji zabytków określa rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Zgodnie z art. 143 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* wójt (burmistrz, prezydent miasta) był zobowiązany do założenia gminnej ewidencji zabytków w terminie 3 lat od dnia wejścia w życie cytowanej ustawy. Powyższa ustawa weszła w życie 17 listopada 2003 r., tym samym termin określony w art. 143 ww. ustawy upływał w dniu 17 listopada 2006 r.

2. Gmina nie opracowała gminnego programu opieki nad zabytkami, o którym mowa w art. 87 ust. 1 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

Zgodnie z art. 87 ust. 3 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

(dowód: akta kontroli, str. 213)

Jak wyjaśnił Wójt *Gmina nie opracowała ewidencji zabytków oraz programu opieki nad zabytkami, ponieważ nie była na to przygotowana finansowo jak również z uwagi na obciążenie pracowników innymi zadaniami. Urząd zobowiązuje się do wykonania gminnej ewidencji zabytków oraz wykonania programu opieki nad zabytkami do końca 2018 r.*

(dowód: akta kontroli, str. 53)

¹⁶ Pismo z dnia 6 marca 2014 r.

3. Urząd nie uzyskał zezwoleń Wojewody na prace remontowe na grobach i cmentarzach wojennych wykonane w 2014 r. i w 2016 r., co było niezgodne z art. 5 ustawy o grobach i cmentarzach.

(dowód: akta kontroli, str. 268-270)

W wyjaśnieniu Wójt podał m. in., że: *Wojewoda nie wymagał uzyskania pozwoleń na realizowane prace remontowe na grobach i cmentarzach wojennych. Gmina nie wystąpiła do Wojewody o zezwolenie na realizowane prace, ponieważ dokumentacja wraz z kosztorysami była omawiana z Wojewodą na bieżąco i akceptowana. Remonty prowadzone były na podstawie zaleceń Wojewody a podpisane z Nim porozumienia Gmina traktowała jako wyrażenie na nie zgody.*

(dowód: akta kontroli, str. 170-172)

Zdaniem NIK wydanie zezwolenia, o którym mowa w art. 5 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych (lub odmowy jego udzielenia), powinno nastąpić w drodze decyzji administracyjnej wojewody. Zatem bieżące ustalenia z tym organem lub zawarte w tej sprawie porozumienie nie może zastępować takiego rozstrzygnięcia.

4. Urząd nie prowadził w 2014 r. wyodrębnionej ewidencji księgowej wydatków dokonywanych ze środków dotacji budżetu państwa otrzymanej na podstawie porozumień zawartych z Wojewodą na remonty grobów i cmentarzy wojennych. Obowiązek prowadzenia takiej ewidencji wynikał z zawartego porozumienia (§ 4 pkt 5).

(dowód: akta kontroli, str. 257-265)

W wyjaśnieniu Wójt podał, że: *w 2014 r. nie prowadzono wyodrębnionej ewidencji księgowej wydatków z dotacji budżetu państwa z powodu przeoczenia osoby odpowiedzialnej za finanse Gminy.*

(dowód: akta kontroli, str. 170-172)

Uwagi dotyczące
badanej działalności

Mając na celu właściwą ochronę zabytków znajdujących się na swoim terenie, Gmina powinna prowadzić ich ewidencję oraz sporządzić i realizować program ochrony. Podstawowym celem gminnej ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie istotnych informacji o obiektach zabytkowych, koniecznych do prowadzenia planowej polityki i działalności konserwatorskiej, w tym na etapie sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz sporządzania programu opieki nad zabytkami gminy. Program ten powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Sporządzenie i realizacja wspomnianego programu stanowi jeden z przejawów ochrony zabytków, będącej obowiązkiem organów administracji publicznej, w tym samorządowej, zdefiniowanej w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Obowiązki samorządu lokalnego w tym zakresie wynikają ponadto z ustawy bezpośrednio normującej jego ustrój. I tak, zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym¹⁷, zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami należy do zadań własnych gminy.

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie mimo stwierdzonych nieprawidłowości działalność kontrolowanej jednostki w zakresie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi.

¹⁷ Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli dla właściwego oznaczenia grobów i cmentarzy wojennych wskazane byłoby umieszczenie przy drogach prowadzących do nich tablic informacyjnych oraz rozważenie umieszczenia przy cmentarzach komunalnych, na których znajdują się groby wojenne tablic informujących o tym fakcie. Jak wynika z informacji przekazanej przez specjalistę w dziedzinie cmentarnictwa, istnieją dane historyczne dotyczące cmentarzy wojennych w Malhovicach i Bełwinie, które można wziąć pod uwagę przy wykonywaniu nowych tablic informacyjno-historycznych umieszczonych na tych cmentarzach. Na takich tablicach wskazane byłoby również umieszczenie informacji o sprawującym opiekę nad obiektem.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli dla usprawnienia opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi właściwe byłoby ustanowienie i aktywizacja społecznych opiekunów tych obiektów. Funkcję taką mogliby pełnić np. sołtysi, szkoły lub grupy rekonstrukcyjne, a współpraca z nimi - ułatwić realizację zadań Urzędu.

Najwyższa Izba Kontroli zwraca również uwagę, że zbyt szeroki zakres obowiązków pracownika realizującego zadania dotyczące opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi nie gwarantuje w przyszłości rzetelnej ich realizacji. Ponadto zadania dotyczące opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi nie zostały ujęte w Regulaminie organizacyjnym Urzędu w zadaniach Referatu Organizacyjnego, którego pracownik je realizował i przypisane miał w zakresie czynności.

2. Działania podejmowane na rzecz wykorzystania potencjału kulturowego i turystycznego cmentarzy wojennych.

Opis stanu
faktycznego

1., 2.

Gmina nie wykorzystywała w bezpośredni sposób w działalności promocyjnej potencjału kulturowego i turystycznego cmentarzy wojennych znajdujących się na swoim terenie. Informacje dotyczące grobów i cmentarzy wojennych zamieszczane były na stronie internetowej, w Biuletynie Informacyjnym Gminy i mediach regionalnych w ramach relacji z bieżących wydarzeń. W mediach tych zamieszczono relacje z pogrzebu ekszhumowanych w listopadzie 2015 r. szczątków żołnierzy rosyjskich, udział w akcji „Pamiętamy 1 LISTOPADA, zapal znicz poległym w Wielkiej Wojnie 1914-1918”, przebieg prac porządkowych na cmentarzu w Grochowcach oraz przejazd uczestników rajdu pamięci zorganizowanego w 2017 r. ku czci żołnierzy, milicjantów i mieszkańców ziemi przemyskiej poległych i pomordowanych w walkach z UPA. W pochówku ekshumowanych szczątków żołnierzy rosyjskich na cmentarzu w Bełwinie udział wzięli m. in. Konsul Federacji Rosyjskiej oraz rekonstruktorzy z Rosji. Uroczystości te oprócz ww. mediów relacjonowało również Radio Rzeszów¹⁸.

Gmina nie współpracowała z innymi podmiotami w celu promowania cmentarzy wojennych.

(dowód: akta kontroli, str. 56, 99-123)

¹⁸ <http://archiwalne.radio.rzeszow.pl/informacje/42288/szczatki-zolnierzy-przeniosa-na-cmentarze>

3.

Z własnej inicjatywy Gmina nie prowadziła działań mających na celu zachęcanie potencjalnych turystów do zwiedzania grobów i cmentarzy wojennych znajdujących się na swoim terenie. W tym zakresie współdziałało ze Związkiem Gmin Fortecznych Twierdzy Przemyśl, Przemyskim Stowarzyszeniem Rekonstrukcji Historycznych, Stowarzyszeniem 3 Historycznego Galicyjskiego Pułku Artylerii Fortecznej oraz Związkiem Strzeleckim "Strzelec". Działania te polegały głównie na uczestnictwie w wydarzeniach organizowanych przez te podmioty i zamieszczaniu informacji z ich przebiegu na stronie internetowej i w Biuletynie Informacyjnym Gminy.

W wyjaśnieniu Wójt podał, że *Gmina w bezpośredni sposób nie wykorzystywała w działalności promocyjnej potencjału kulturowego i turystycznego grobów i cmentarzy wojennych oraz nie zachęcała turystów do zwiedzania tych obiektów. Główną przyczyną był fakt, że obiekty te nie są obiektami zabytkowymi, nie mają dużej wartości historycznej i zostały w większości odnowione w ostatnich latach.*

(dowód: akta kontroli, str. 99-123, 458)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Ocena częściowa

Gmina w ograniczonym zakresie wykorzystywała potencjał kulturowy i turystyczny cmentarzy wojennych w działalności promocyjnej.

IV. Uwagi i wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹⁹, wnosi o:

1. podjęcie działań mających na celu przygotowania i uchwalenie gminnego programu opieki nad zabytkami, o którym mowa w art. 87 ust. 1 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*;
2. niezwłoczne założenie gminnej ewidencji zabytków;
3. prowadzenie prac na grobach i cmentarzach wojennych po uzyskaniu zezwolenia Wojewody, stosownie do wymogów określonych w art. 5 *ustawy o grobach i cmentarzach wojennych*.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Rzeszowie.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

¹⁹ Dz. U. z 2017 r., poz. 524

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Rzeszów, dnia   kwietnia 2018 r.

Kontroler
Marek Wójtowicz
Główny specjalista k.p.

.....
podpis

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Rzeszowie

Dyrektor
Wiesław Motyka

.....
podpis